

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

دانشگاه قم

دانشکده الهیات

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد رشته

عنوان:

ارزیابی تطبیقی روایات معصومان (ع) با اقوال

لغویان در مفردات سوره یونس

استاد راهنما:

غلامحسین اعرابی

دانشجو:

سید محسن خلیلی نژاد

۱۳۹۳

چکیده

دست یافتن به معنی و تفسیر صحیح قرآن از دو راه تدبر در کتاب الهی و مراجعه به عترت پیامبر اکرم (ص) امکان‌پذیر است. در این راستا دانش مفردات قرآن از این جهت اهمیت دارد که محقق به معانی واژه‌های قرآنی در زمان نزدیک نزول قرآن و سیر تطوّر معنایی آن‌ها در طول زمان دست‌یافته و فهم مراد الهی را برای او میسر می‌سازد. از دیگر سو ائمه‌ی معصوم (ع) با راهنمایی‌های خود و با در نظر گرفتن نیاز جامعه راه را آسان نموده‌اند و پیروی از کلام ایشان در دانش مفردات دست‌یازیدن به ریسمان محکم الهی است؛ بنابراین بر هر پژوهشگری در عرصه‌ی مفردات قرآنی لازم است به دو منبع اقوال لغویان و کلام معصومین (ع) توجه داشته باشد. در این تحقیق با مراجعه به کتب تفسیر روایی، روایات معصومین (ع) در مورد مفردات سوره‌ی یونس (ع) استخراج‌شده، سپس با مراجعه به اقوال لغویان به بررسی تطبیقی میان روایات معصومین (ع) و گفته‌های اهل لغت در مفردات این سوره پرداخته‌شده است. در ذکر معنای مفردات از نظر اهل لغت به اصل معنای واژه‌ها نظر داشته، البته در کتب لغت علاوه بر معنای اصلی واژه به معانی مجازی لغت نیز اشاره‌شده است. اما آنچه از گفته‌های اهل لغت با کلام معصوم (ع) مورد تطبیق و مقایسه قرار گرفته است، معانی عرفی مفردات است. شیوه‌ی ائمه (ع) در توضیح مفردات قرآنی گاه ایضاح لفظ بوده و گاه بیان مصداق و بیان لایه‌های معنایی و گاهی به بیان مصداق باطنی و بیان وجه‌تسمیه‌ی لغت اشاره داشته‌اند.

کلمات کلیدی: قرآن، مفردات، روایات معصومین (ع)، اقوال لغویان.

فهرست مطالب

مقدمه	۱
فصل اول: کلیات و مفاهیم	۳
۱-۱. تعریف مسأله	۴
۲-۱. سؤال‌های تحقیق	۴
۳-۱. سابقه و پیشینه‌ی تحقیق	۵
۴-۱. ضرورت انجام تحقیق	۵
۵-۱. فرضیه‌ها	۵
۱-۶. هدف‌ها و کاربردهای مورد انتظار تحقیق	۶
۱-۷. روش تحقیق	۶
۸-۱. تعریف اصطلاحات	۷
۱-۸-۱. روایت	۷
۲-۸-۱. لغویون	۷
۳-۸-۱. مفردات	۸
۴-۸-۱. ایضاح لفظ	۸
۵-۸-۱. بیان تأویل	۸
۶-۸-۱. بیان مصداق	۸
۷-۸-۱. معنای مراد	۹
فصل دوم: بررسی تطبیقی روایات معصومین (ع) و اقوال لغویان	۱۰
۱-۲. قدم صدق	۱۲
۱-۱-۲. معنای «قدم صدق» از نظر لغویون	۱۲
۲-۱-۲. «قدم صدق» در روایات	۱۵

۱۶ نتیجه‌گیری ۳-۱-۲
۱۷ عرش ۲-۲
۱۷ معنای «عرش» از نظر لغویون ۱-۲-۲
۱۹ «عرش» در روایات ۲-۲-۲
۲۳ نتیجه‌گیری ۳-۲-۲
۲۴ شمس ۳-۲
۲۵ «شمس» از نظر لغویون ۱-۳-۲
۲۵ «شمس» در روایات ۲-۳-۲
۲۵ نتیجه‌گیری ۳-۳-۲
۲۶ غافل ۴-۲
۲۶ «غافل» در لغت ۱-۴-۲
۲۷ «غافل» در روایات ۲-۴-۲
۲۷ نتیجه‌گیری ۳-۴-۲
۲۸ انسان ۵-۲
۲۸ «انسان» از نظر لغویون ۱-۵-۲
۳۰ «انسان» در روایات ۲-۵-۲
۳۱ نتیجه‌گیری ۳-۵-۲
۳۲ قرن ۶-۲
۳۲ «قرن» از نظر لغویون ۱-۶-۲
۳۴ «قرن» در روایات: ۲-۶-۲
۳۴ نتیجه‌گیری ۳-۶-۲
۳۵ شاء ۷-۲
۳۵ «شاء» در لغت: ۱-۷-۲
۳۶ «شاء» در روایت: ۲-۷-۲
۳۷ نتیجه‌گیری ۳-۷-۲
۳۷ عقل ۸-۲

- ۳۷ ۱-۸-۲ «عقل» از نظر لغت
- ۳۸ ۲-۸-۲ «عقل» در روایات
- ۳۹ ۳-۸-۲ نتیجه‌گیری
- ۴۰ ۲-۹-۲ «امت واحده»
- ۴۰ ۱-۹-۲ «امت واحده» از نظر لغویون
- ۴۳ ۲-۹-۲ «امت واحده» در روایات
- ۴۴ ۳-۹-۲ نتیجه‌گیری
- ۴۵ ۱۰-۲-۲ «غیب»
- ۴۵ ۱-۱۰-۲ «غیب» از نظر لغویون
- ۴۵ ۲-۱۰-۲ «غیب» در روایات
- ۴۶ ۳-۱۰-۲ نتیجه‌گیری
- ۴۷ ۱۱-۲-۲ «ضراء»
- ۴۷ ۱-۱۱-۲ «ضراء» از نظر لغویون
- ۴۸ ۲-۱۱-۲ «ضراء» در روایات
- ۴۹ ۳-۱۱-۲ نتیجه‌گیری
- ۵۰ ۱۲-۲-۲ «عاصف»
- ۵۰ ۱-۱۲-۲ «عاصف» از نظر لغویون
- ۵۱ ۲-۱۲-۲ «عاصف» در روایات
- ۵۱ ۳-۱۲-۲ نتیجه‌گیری
- ۵۱ ۱۳-۲-۲ «ظن»
- ۵۲ ۱-۱۳-۲ «ظن» از نظر لغویون
- ۵۳ ۲-۱۳-۲ «ظن» در روایات
- ۵۴ ۲-۱۳-۳ نتیجه‌گیری
- ۵۵ ۱۴-۲-۲ «مخلص»
- ۵۵ ۱-۱۴-۲ «مخلص» در لغت
- ۵۵ ۲-۱۴-۲ «مخلص» در روایات

۵۷نتیجه‌گیری. ۳-۱۴-۲
۵۷شاکر. ۱۵-۲
۵۸«شاکر» در لغت. ۱۵-۱-۲
۵۸«شاکر» در روایات. ۲-۱۵-۲
۵۹نتیجه‌گیری. ۳-۱۵-۲
۵۹الله. ۱۶-۲
۵۹«الله» در لغت. ۱-۱۶-۲
۶۱«الله» در روایات. ۲-۱۶-۲
۶۴نتیجه‌گیری. ۳-۱۶-۲
۶۵امر. ۱۷-۲
۶۵«امر» از نظر لغویون. ۱-۱۷-۲
۶۶«أمر» در روایات. ۲-۱۷-۲
۶۶نتیجه‌گیری. ۳-۱۷-۲
۶۷لیل. ۱۸-۲
۶۷«لیل» در لغت. ۱-۱۸-۲
۶۷«لیل» در روایات. ۲-۱۸-۲
۶۸نتیجه‌گیری. ۳-۱۸-۲
۶۸دار السلام. ۱۹-۲
۶۸«دار السلام» از نظر لغت. ۱-۱۹-۲
۷۰«درالسلام» در روایت. ۲-۱۹-۲
۷۱نتیجه‌گیری. ۳-۱۹-۲
۷۲رہق. ۲۰-۲
۷۲«رہق» در لغت. ۱-۲۰-۲
۷۳«رہق» در روایات. ۲-۲۰-۲
۷۴نتیجه‌گیری. ۳-۲۰-۲
۷۴قتر. ۲۱-۲

۷۴	۱-۲۱-۲	«فتّر» در لغت
۷۵	۲-۲۱-۲	«فتّر» در روایات
۷۶	۳-۲۱-۲	نتیجه‌گیری
۷۶	۲۲-۲	حُسنی
۷۶	۱-۲۲-۲	«حُسنی» در لغت
۷۸	۲-۲۲-۲	«حُسنی» در روایات
۷۹	۳-۲۲-۲	نتیجه‌گیری
۷۹	۲۳-۲	زیاده
۷۹	۱-۲۳-۲	«زیاده» در لغت
۸۰	۲-۲۳-۲	«زیاده» در روایات
۸۰	۳-۲۳-۲	نتیجه‌گیری
۸۱	۲۴-۲	جَنَّة: جنه
۸۱	۱-۲۴-۲	«جَنَّة» در لغت
۸۲	۲-۲۴-۲	«جَنَّة» در روایات
۸۲	۳-۲۴-۲	نتیجه‌گیری
۸۳	۲۵-۲	ضلال
۸۳	۱-۲۵-۲	«ضلال» در لغت
۸۴	۲-۲۵-۲	«ضلال» در روایت
۸۴	۳-۲۵-۲	نتیجه‌گیری
۸۵	۲۶-۲	قرآن
۸۵	۱-۲۶-۲	«قرآن» از نظر لغویون
۸۶	۲-۲۶-۲	«قرآن» در روایات
۸۸	۳-۲۶-۲	نتیجه‌گیری
۸۹	۲۷-۲	رسول
۸۹	۱-۲۷-۲	«رسول» در لغت
۹۱	۲-۲۷-۲	«رسول» در روایات

- ۹۲ نتیجه‌گیری. ۳-۲۷-۲
- ۹۳ بیاتاً. ۲۸-۲
- ۹۴ ۱-۲۸-۲. «بیاتاً» در لغت.....
- ۹۴ ۲-۲۸-۲. «بیاتاً» در روایات.....
- ۹۵ نتیجه‌گیری. ۳-۲۸-۲
- ۹۶ حق. ۲۹-۲
- ۹۶ ۱-۲۹-۲. «حق» در لغت.....
- ۹۶ ۲-۲۹-۲. «حق» در روایت.....
- ۹۷ نتیجه‌گیری. ۳-۲۹-۲
- ۹۸ ندامةً. ۳۰-۲
- ۹۸ ۱-۳۰-۲. «ندامةً» در لغت.....
- ۹۹ ۲-۳۰-۲. «ندامةً» در روایات:.....
- ۱۰۰ نتیجه‌گیری. ۳-۳۰-۲
- ۱۰۱ فضل الله. ۳۱-۲
- ۱۰۱ ۱-۳۱-۲. «فضل الله» در لغت.....
- ۱۰۲ ۲-۳۱-۲. «فضل الله» در روایات.....
- ۱۰۴ نتیجه‌گیری. ۳-۳۱-۲
- ۱۰۴ رحمت. ۳۲-۲
- ۱۰۴ ۱-۳۲-۲. «رحمت» در لغت.....
- ۱۰۵ ۲-۳۲-۲. «رحمت» در روایات.....
- ۱۰۵ نتیجه‌گیری. ۳-۳۲-۲
- ۱۰۶ ذلک. ۳۳-۲
- ۱۰۶ ۱-۳۳-۲. «ذلک» در لغت.....
- ۱۰۶ ۲-۳۳-۲. «ذلک» در روایات.....
- ۱۰۶ نتیجه‌گیری. ۳-۳۳-۲
- ۱۰۷ خیر مما یجمعون. ۳۴-۲

- ۱۰۷ ۱-۳۴-۲. «خیر مما یجمعون» از نظر لغت.
- ۱۰۸ ۲-۳۴-۲. «خیر ممّا یجمعون» در روایات.
- ۱۰۸ ۳-۳۴-۲. نتیجه‌گیری.
- ۱۰۹ ۳۵-۲. یعزب.
- ۱۱۰ ۱-۳۵-۲. «یعزب» در لغت.
- ۱۱۱ ۲-۳۵-۲. «یعزب» در روایات.
- ۱۱۱ ۳-۳۵-۲. نتیجه‌گیری.
- ۱۱۲ ۳۶-۲. أولیاء الله.
- ۱۱۲ ۱-۳۶-۲. «أولیاء الله» در لغت.
- ۱۱۴ ۲-۳۶-۲. «أولیاء الله» در روایات.
- ۱۱۷ ۳-۳۶-۲. نتیجه‌گیری.
- ۱۱۸ ۳۷-۲. بشری.
- ۱۱۹ ۱-۳۷-۲. «بشری» در لغت.
- ۱۱۹ ۲-۳۷-۲. «بشری» در روایات.
- ۱۲۰ ۳-۳۷-۲. نتیجه‌گیری.
- ۱۲۱ ۳۸-۲. دنیا.
- ۱۲۱ ۱-۳۸-۲. «دنیا» در لغت.
- ۱۲۲ ۲-۳۸-۲. «دنیا» در روایات.
- ۱۲۳ ۳-۳۸-۲. نتیجه‌گیری.
- ۱۲۴ ۳۹-۲. نوح.
- ۱۲۴ ۱-۳۹-۲. «نوح» در لغت.
- ۱۲۵ ۲-۳۹-۲. «نوح» در روایات.
- ۱۲۵ ۳-۳۹-۲. نتیجه‌گیری.
- ۱۲۵ ۴۰-۲. توکل.
- ۱۲۶ ۱-۴۰-۲. «توکل» در لغت.
- ۱۲۷ ۲-۴۰-۲. «توکل» در روایات.

۱۲۸ نتیجه‌گیری. ۳-۴۰-۲
۱۲۹ مسرف. ۴۱-۲
۱۲۹ ۱-۴۱-۲. «مسرف» در لغت
۱۳۰ ۲-۴۱-۲. «مسرف» در روایات
۱۳۱ ۳-۴۱-۲. نتیجه‌گیری
۱۳۱ ۴۲-۲. مسلم
۱۳۲ ۱-۴۲-۲. «مسلم» در لغت
۱۳۳ ۲-۴۲-۲. «مسلم» در روایات
۱۳۳ ۳-۴۲-۲. نتیجه‌گیری
۱۳۳ ۴۳-۲. «جعل»
۱۳۴ ۱-۴۳-۲. «جعل» در لغت
۱۳۶ ۲-۴۳-۲. «جعل» در روایات
۱۳۶ ۳-۴۳-۲. نتیجه‌گیری
۱۳۷ ۴۴-۲. صلاة
۱۳۷ ۱-۴۴-۲. «صلاة» در لغت
۱۳۷ ۲-۴۴-۲. «صلاة» در روایات
۱۳۸ ۳-۴۴-۲. نتیجه‌گیری
۱۴۰ ۴۵-۲. إسرائيل
۱۴۰ ۱-۴۵-۲. «إسرائيل» در لغت
۱۴۱ ۲-۴۵-۲. «إسرائيل» در روایات
۱۴۱ ۳-۴۵-۲. نتیجه‌گیری
۱۴۲ ۴۶-۲. ننجیک
۱۴۲ ۱-۴۶-۲. «ننجیک» در لغت
۱۴۴ ۲-۴۶-۲. «ننجیک» در روایات
۱۴۴ ۳-۴۶-۲. نتیجه‌گیری
۱۴۵ ۴۷-۲. آیه

- ۱۴۵ ۱-۴۷-۲. «آیه» در لغت
- ۱۴۵ ۲-۴۷-۲. «آیه» در روایات
- ۱۴۶ ۳-۴۷-۲. نتیجه‌گیری
- ۱۴۷ ۴۸-۲. خلف
- ۱۴۷ ۱-۴۸-۲. «خلف» در لغت
- ۱۴۸ ۲-۴۸-۲. «خلف» در روایات
- ۱۴۸ ۳-۴۸-۲. نتیجه‌گیری
- ۱۴۹ ۴۹-۲. قیامت
- ۱۴۹ ۱-۴۹-۲. «قیامت» در لغت
- ۱۵۰ ۲-۴۹-۲. «قیامت» در روایات
- ۱۵۰ ۳-۴۹-۲. نتیجه‌گیری
- ۱۵۱ ۵۰-۲. مؤمن
- ۱۵۱ ۱-۵۰-۲. «مؤمن» در لغت
- ۱۵۲ ۲-۵۰-۲. «مؤمن» در روایات
- ۱۵۲ ۳-۵۰-۲. نتیجه‌گیری
- ۱۵۳ ۵۱-۲. إذن
- ۱۵۳ ۱-۵۱-۲. «إذن» در لغت
- ۱۵۴ ۲-۵۱-۲. «إذن» در روایات
- ۱۵۴ ۳-۵۱-۲. نتیجه‌گیری
- ۱۵۵ ۵۲-۲. رجس
- ۱۵۵ ۱-۵۲-۲. «رجس» در لغت
- ۱۵۶ ۲-۵۲-۲. «رجس» در روایات
- ۱۵۶ ۳-۵۲-۲. نتیجه‌گیری
- ۱۵۶ ۵۳-۲. آیات
- ۱۵۷ ۱-۵۳-۲. «آیات» در لغت
- ۱۵۷ ۲-۵۳-۲. «آیات» در روایات

۱۵۷نتیجه‌گیری. ۳-۵۳-۲
۱۵۸«نُذْرُ». ۵۴-۲
۱۵۸۱-۵۴-۲. «نُذْرُ» در لغت
۱۵۹۲-۵۴-۲. «نُذْرُ» در روایات
۱۵۹نتیجه‌گیری. ۳-۵۴-۲
۱۵۹شک. ۵۵-۲
۱۶۰۱-۵۵-۲. «شک» در لغت
۱۶۰۲-۵۵-۲. «شک» در روایات
۱۶۱نتیجه‌گیری. ۳-۵۵-۲
۱۶۱حنیف. ۵۶-۲
۱۶۲۱-۵۶-۲. «حنیف» در لغت:
۱۶۳۲-۵۶-۲. «حنیف» در روایات
۱۶۵نتیجه‌گیری. ۳-۵۶-۲
۱۶۷نتیجه‌گیری
۱۶۸فهرست منابع
۱۷۲Abstract

مقدمه

فهم درست قرآن بر هر مسلمانی که حقیقت آیین خویش را می‌جوید و معارف بلند آن را می‌کاود و وظایف الهی خویش را می‌طلبد و فضایل اخلاقی را از سرچشمه آن می‌خواهد فرض است. اولین گام در این عرصه آشنایی با معارف قرآن، قرائت و سپس تدبر در معانی ژرف قرآن کریم است؛ اما معارف قرآن عمیق‌تر و پیچیدگی‌هایش بیشتر از آن است که تنها بتوان به تدبر و فهم شخصی اتکا کرد؛ به همین جهت برای دستیابی به تفسیر صحیح و واقعی قرآن باید حقیقت آن را در منابع اصلی جستجو کرد و از مراجعه به منابع پراکنده و فرعی خودداری کرد در این راستا باید به مفسران حقیقی قرآن و تالیان به‌حق کتاب خدا و ترجمان وحی الهی مراجعه کرد.

از دیگر سو آشنایی بادانش مفردات و توجه به مفردات آیات و داشتن معنای صریح و صحیحی از آن‌ها از مقدمات مهم در فهم قرآن هست؛ بنابراین قرآن‌پژوهان می‌بایست با استفاده از کتب لغت و کتبی که به‌طور تخصصی به بحث پیرامون مفردات قرآن پرداخته‌اند، به کاوش در معانی مفردات قرآن بپردازند.

در این تحقیق نویسنده به بررسی مفردات سوره‌ی مبارکه‌ی یونس (ع) پرداخته است. به‌این ترتیب که ابتدا به آیه‌ی مدّ نظر اشاره داشته، سپس در مورد واژه‌ی مورد بحث توضیح مختصری گفته شده، بعدازآن اقوال لغویان را کتب، «کتاب العین»، «لسان العرب»، «مفردات الفاظ قرآن»، «التحقیق فی کلمات القرآن الکریم» و «قاموس قرآن» متذکر شده است. البته در برخی موارد به کتب لغت دیگر مانند «المحیط فی اللغه»، «المحکم و المحيط الأعظم»، «تاج العروس»، «تهذیب اللغه»، «النهاية فی غریب الحدیث و الأثر» و «الصحاح» نیز مراجعه شده است. در گام بعد با مراجعه به کتب تفسیر روایی از جمله «البرهان فی تفسیر القرآن»، «نورالثقلین»، «کتاب التفسیر»، «تفسیر قمی»، «تفسیر منسوب به امام عسکری»، «تفسیر فرات کوفی»، «تفسیر صافی» و «کنزالدقائق و بحر الغرائب» به ذکر روایات معصومین (ع) در مورد مفردات سوره‌ی یونس همّت گماشته شده است.

در ترجمه‌ی روایات مذکور نیز به کتب روایی از جمله «تکامل و طهارت روح ترجمه‌ی التمحیص»، «علل الشرایع» ترجمه‌ی ذهنی تهرانی، «عیون اخبار الرضا» ترجمه‌ی آقا نجفی،

«شرح مصباح الشریعه»، «معانی الأخبار» ترجمه‌ی محمدی، «بهشت کافی»، «شواهد التنزیل لقواعد التفصیل» ترجمه‌ی روحانی، «اسرار توحید»، «ترجمه‌ی تفسیر روایی البرهان»، «عیون الحکم و المواعظ لیثی»، «شرح فارسی شهاب الأخبار»، «نهج البلاغه صبحی صالح»، «اصول کافی» ترجمه‌ی کمره‌ای، «تحفه‌ی الأولیاء» ترجمه‌ی اصول کافی، ترجمه‌ی «من لایحضر الفقیه» و «کمال الدین» ترجمه‌ی پهلوان، مراجعه شده است.

پس از گردآوری مطالب از منابع مذکور به بررسی تطبیقی میان روایات معصومین (ع) و اقوال لغویون در مورد مفردات مدّ نظر پرداخته شده است. در نهایت نتیجه‌گیری ارائه شده است. در قسمت نتیجه‌گیری به بر بررسی مقایسه‌ای میان روایات و گفته‌های اهل لغت، ارائه‌ی رابطه‌ی منطقی میان معانی روایی و لغوی و گونه‌شناسی روایات پرداخته شده است. روایات در این زمینه از نظر گونه‌شناختی به چند گروه «ایضاح لفظی»، «بیان مصداق»، «بیان لایه‌های معنایی» یا «تأویل»، «بیان مصداق باطنی» و «بیان وجه تسمیه» گروه‌بندی می‌شوند. لازم به ذکر است در برخی موارد هیچ‌گونه رابطه‌ای میان معنی روایی و لغوی واژه‌ی موردنظر وجود ندارد.

فصل اول: کلیات و مفاهیم

۱-۱. تعریف مسأله

به تصریح قرآن، این کتاب به زبان عربی روشن نازل شده است. به گونه‌ای که مخاطبان اولیه قرآن یعنی اعراب، زبان آن را می‌شناختند و ظواهر کلمات و آیات آن را درک می‌کردند. آنان بر پایه حجیت عقلایی ظواهر قرآنی، به فهم ساده‌ی خود از آیات اعتماد داشتند. همچنین ریزبینی‌هایی توسط برخی صحابه قرآن‌پژوه انجام می‌شد که دقت در کشف ظواهر را می‌انجامید.

در قرن دوم هجری لغت نگاران بر پایه مطالعه‌ی میدانی کاربردهای عربی به جهت خدمت به قرآن و درک مفاهیم آن شروع به تدوین لغت نامه‌های عربی نمودند و کم‌کم این کار وسعت گرفت. غالب این منابع اکنون در دسترس ماست و نقش مؤثری در فهم مراد الهی دارا می‌باشند.

از سوی دیگر امامان معصوم شیعه که خود از اولین معلمان و مفسران حقیقی قرآن می‌باشند و علم کامل قرآن در نزد ایشان جمع است، در روایات خود- گاه در پاسخ به سؤال و گاه به صورت مستقل- به تبیین ظاهر مفردات قرآنی پرداختند. وجود برخی تفاوت‌ها در تفسیر و توضیح مفردات قرآنی در منابع روایی و لغت‌نامه‌های عربی، انگیزه ارزیابی تطبیقی این دو را به منظور فهم عمیق آیات قرآن، تقویت می‌کند.

۱-۲. سؤال‌های تحقیق

سؤال‌های این تحقیق عبارت‌اند از:

۱. در ارزیابی تطبیقی روایات معصومان (ع) با اقوال لغویان در مفردات سوره‌ی یونس به چه نتایجی می‌رسیم؟

۲. معنای واژگان تفسیر شده در روایات معصومان (ع) در سوره‌ی یونس، چه ارتباطی با اقوال لغویان دارند؟

۱-۳. سابقه و پیشینه‌ی تحقیق

واژه‌نامه‌هایی با نگرش حدیثی و با برداشت‌هایی از کلام معصومان (ع) تألیف شده است مثل:

مقدمه تفسیر مرآة الانوار نوشته ابوالحسن عاملی (از علمای قرن ۱۲ هجری)، نثر طوبی نوشته علامه میرزا ابوالحسن شعرانی (معاصر)، درالعظیم فی لغات القرآن العظیم محدث قمی، المعجم فی فقه اللغة القرآن و سر بلاغته نوشته واعظ زاده خراسانی.

پایان نامه‌ای نیز در این مورد با عنوان «توضیح مفردات قرآن در کلام اهل بیت (ع)» نوشته‌ی آقای اوجاقلو کار شده است.

البته این آثار به کار جمع‌آوری پرداخته‌اند، ولی در این رساله سعی بر این است که به بررسی مقایسه‌ای روایات ائمه علیهم‌السلام و اقوال لغویان در مفردات آیات قرآن پرداخته شود، درواقع این کار نو و بدیعی است که توسط دانشجویان بسیاری مورد واکاوی قرار می‌گیرد و بخشی از آن را اینجانب عهده‌دار شده‌ام.

۱-۴. ضرورت انجام تحقیق

شناخت واژه‌ها و مفردات قرآن از جمله مقدمات مهم و ضروری در فهم قرآن و تفسیر است. در صورتی که در این بررسی به کلام ائمه (ع) توجه کافی صورت نگیرد باعث فهم غیر صحیح در احکام و معارف دینی می‌شود. از آن طرف توجه به کلام معصوم (ع) در توضیح واژه‌های قرآنی دست یازیدن به ریسمان محکمی است که منجر به معرفتی استوار در مورد مفردات قرآن می‌شود.

۱-۵. فرضیه‌ها

فرضیه‌های این تحقیق عبارت‌اند از:

۱. توجه به سیاق، زمان و مکان نزول و توجه به آیات مشابه دیگر در هر دو منبع مشترک است. لغویان به لهجه قوم عرب توجه داشتند و به واژگان غیرعربی (معرب)، اشتقاق لغت و سایر علوم لغت در تبیین لغات توجه داشتند. اهل بیت (ع) با توجه به ظرفیت اشخاص و نیاز و سؤالی که در مردم احساس نموده بودند، مفردات را تبیین می‌نمودند.

۲. لغویان در حد کاربردهای اعراب آن عصر به تبیین معانی واژگان پرداختند و امامان(ع) غالباً از این حد گذر کرده و به تبیین مراد خدا از آن واژگان با عبور از معنای ظاهری آنها پرداختند.

۶-۱. هدفها و کاربردهای مورد انتظار تحقیق

هدفها و کاربردهای مورد انتظار تحقیق شامل موارد ذیل می‌باشند:

۱. فهم صحیح احکام و معارف قرآن با استفاده از اقوال لغویان در پرتو روایات معصومین(ع).
۲. توجه دادن به محوریت کلام معصومین (ع) در فهم مراد الهی از مفردات قرآن.
۳. کشف معنای واژگان قرآن مطابق عصر نزول.

۷-۱. روش تحقیق

در بیان روش تحقیق به دو موضوع توجه می‌شود؛ نخست روش گردآوری و دوم روش اندیشه‌ورزی. در مورد روش گردآوری باید گفت روش این رساله کتابخانه‌ای است. به این صورت که با مراجعه به کتب تفسیر روایی، لغت‌نامه‌ها و کتب صرف روایی به جمع‌آوری اطلاعات موردنیاز پرداخته می‌شود. در گام دوم یعنی روش اندیشه‌ورزی، رسالت این نوشته مقایسه و تطبیق روایات و گفته‌های لغویان در مورد مفردات سوره‌ی یونس (ع) است.

کتب تفسیر روایی که اغلب مورد استفاده قرار گرفته است عبارت‌اند از: البرهان فی تفسیر القرآن، کنزالدقائق و بحر الغرائب، تفسیر قمی، کتاب التفسیر، تفسیر منسوب به امام عسکری، تفسیر صافی فیض کاشانی، تفسیر فرات کوفی و نورالثقلین.

در بخش اقوال لغویان نیز به کتب «کتاب العین»، «لسان العرب»، «مفردات الفاظ قرآن»، «التحقیق فی کلمات القرآن» و «قاموس قرآن»، «تهذیب اللغه»، «المحیط فی اللغه»، «المحکم و المحيط الأعظم»، «تاج العروس»، «الصحاح» و «النهاية فی غریب الحدیث و الأثر» مراجعه شده است.

ذکر این نکته لازم است که در این نوشته در بررسی مفردات سوره‌ی مبارکه یونس (ع) در اکثر واژگان به پنج کتاب لغت که شامل کتاب العین، لسان العرب، مفردات الفاظ قرآن، التحقیق فی کلمات القرآن و قاموس قرآن مراجعه شده است و سایر کتب لغت فوق‌الذکر به‌حسب نیاز مورد مراجعه قرار گرفته‌اند.